

ИКОНА — НАДА У БЕЗНАДНИМ КРИЗАМА СЛИКАРСТВА

Разрадни део литерарно-естетског написа А. СВЕТИГОРЕ, „ИЗМЕЋУ БЕЗНАБА И НАДЕ”, (Православље 213, 1976. г.), дат је веома суштаствено, али само у закључцима, тако да све остаје подкрепљено са неколико неуверљивих претпоставки. Извесна толстојевска жестина постављања питања: чему уметност, и хегеловоко опело уметности као потреби духа, проваљују и намећу се, мимо СВЕТИГОРИНИХ хтења, у неоснованом (наш опажај) разматрању ововремене уметничке слике са предрасудом иконе.

Мисаоно најздравије средокраће у питањима иконе и ренесансног, као и постренесансног сликарства, успешно и дубоко православно-естетичарски открива и расветљава Ф. М. ДОСТОЈЕВСКИ. У своме разматрању руководићемо се његовим поставкама, не кријући се иза његовог ауторитета. За све, а ове је ризик, лично смо одговорни. У свим грчевитим варијацијама, од иконичног до модерног сликарства, трудићемо се да повредиво не удаљимо никога о машкама и грешкама сопственог незнања које тражи да се поравна. Налазимо се на месту оних болних неспоразума између незнања и наде.

Најпре о икони.

Икона је символ и знак (сагласно А. СВЕТИГОРИ), али саображени символ преображених представа оностраног; почива на чврстим литургијским правилима, најпре са овог разлога: спречити могућност да постане израз сујете. Таштина гради идоле. Не кажемо да је личност сликара-апостола, иконографа, одвојена од његовог дела, напротив, оно је до крајности блиско и лично суштинској језгри његовој, архети-

пу људском-Лепоти. Естетска и духовна мера иконе није човек (нарочито не човек на ивици шеола), него Богочовек и Богочовечанске прилике. Субјективан израз кроз иконично уметничко стварање је искључен до степена сујете, од ње и даље, он је слободан у свим стваралачко-молитвеним могућностима. Лишена сујете, икона је молитва-песма из суштинских дубина душе, чежњиво хтење бесмртности, у непрестаном литургијском проверавању очима људи (свих, и оних на ивици пакла) које треба да уздиже кроз Оног који њоме даје импулс узвишавања (молитвеним усећавањем иконе) — Богочовека Христа.

Икони је једино забрањено да постане идол, зато је и „окована” литургијском сврхом у којој све има оправдана јеванђелско-предањска значења, како целина, тако и делови, па и сам материјал од којег се израђује. Није она нека „објективна истина” која се открива путем физичкохемијског опита, али може да буде више од тога, када се затвори у свет изнад разума који није подложен законима логике, тј. у нашу унутрашњу стварност. Неуморним разгртањем сивила духовне пустопашице, молитвеним плачем у подножју Христовом, долази се до светлости откривања лепоте и савршенства. Расплињавањем скраме духовног сивила указује се Бог-Христос и Његово блистање кроз целокупну твар. Не може се иконографији замерити учење у гледању натприродног, зато што световна уметност и сви њени плодови, хтела она то или не, поучава у гледању или негледању реално природног. Лепота је само неминовно својство ико-

не, никако није њен једини циљ, зато је она више од слике-књига која се чита, и не води нас у заборав реалног света, напротив, назначава нам место у поднебесју, будући интерес за овонострано. Не изазива страх искључујући лаж, да би остала уметност, као литургијско средство љубави, истине и лепоте. Сви се слажемо да на неистини заснивано стварање производи полууметност-кич. Надамо се да је објашњено стваралачко налажење, не гашење сликара-апостола, иконографа, пред канонима и догматима религиозно-философског значења иконе. Литургијски освештене шеме ослобађају тираније таштине, кидају сујету, потребу да останемо у тесној вези са својом рукотворином, орошавају небригом оригиналности по сваку цену, и збиља је икона чудо остајања примерне уметности, иако је више од тога. Религијски оквири унутар којих се развија, не могу се назвати крутим и статичким.

Узрасла и одрасла да открије човечју и Богочовечанску Истину, која је Истина свега истинитог, Лепота свега лепог, Светлост свега светлосног, икона остаје просјајивање вечности. Тако је виђена, тако је виђена и сада њени видеоци, док посматрачима остаје за гледање само естетско рухо иконе. Иако немамо духовне очи соколове које прозиру дубине иконишног сликарства, можемо да учествујемо у виђењу путем познавања начина којим су га проналазили његови видеоци-иконोगрафи.

Гледано видом наше историјске стварности чини се незграпна бесмислица која раскош лепоте-служења Путу (Добра), Истини (Светлости), и Животу (Љубави), своди на мртву сенку несадржајног. Од иконе, као уметничко-молитвеног дејства, не може се тражити и очекивати, ментално-молитвено догађање без

нашег особитог труда. Служењем неисцрпном Идеалу, разумева се све што Он пружа иконом.

* * *

Данас се исувише често срећемо са ликовним промашајима, поред свих „предности“ над прошлошћу, са мучним грчењем једва остварујемо и толико. Дух нове уметности-уметност европске ренесансе врло споро захвата наша подручја. Привикнути на струјања са истока, све западно нам је било туђе. Европска ренесанса опхрвана задацима сликарске технике, скучује појам уметничке лепоте на законе перспективе, композиције, односе запремина и боја удаљујући се од обухватнијег схватања лепоте у икони. Ренесансно, и сликарство ренесансног размножавања има човека за естетичко мерило уметничких остварења, које првенствено зависи од његовог најосетљивијег и најпроменљивијег попршта, осећања, зато је свака регенерација ренесансе уствари множење незадовољства и протеста, и управо захваљујући њему, стварало се и ствара до данас. Предмет стварања је потпуно оностран. Поремећај и збрка у ововременој уметности настаје на наше очи у својим најболнијим тренуцима тражења лепоте. Заборављамо да је права уметност увек савремена и да о такозваној „савременој уметности“, коју као такву произвољно одређујемо према премаленом људском вску, не може бити речи. Од свега људског она је најбезазленија и најчистија, дете вођено руком свога оца, човека, кроз све распутице и расцепине његовог стварног и правог живота. Признајемо, уметност је понекад сујетно лукаво, озлојеђено и препредено дете, али увек искрено сујетно, лукаво, озлојеђено и препредено. Искреношћу и остаје у-

метност, права уметност, јер поседује истину, па ма она била самообмана таштине. Сликаство као уметнички облик, фигуративном слободом схваћено као дете, безазленије је од књижевности (нарочито поезије) музике и глуме, рецимо; оно је васцело у нагону за игром, играјући се над понором реалног и идеалног, покушава да прозре суштинску искру свог оца, човека, и застрашено понорним страхотама и језама у својим бесаним ноћима најтрезвенијом јавом види пакао еротизма, неисцељене сифилистичне туге, усамљености, црног клоновског смеха, индивидуализма, таштине, таштине, таштине. Ужареним осећањем себе, фанатички себелубивим корацима, сви уметнички облици више од сликарства, хитају у каћиперну оригиналност, сујетан субјективизам и болесни индивидуализам. Стравична је човечја распаљена заљубљеност у себе. Слепо уверен у своју таштину, окружује се галеријом идола који су понајмање слике, чешће су практична стандардна мерила (самоубилачке конзерве-аутомобили, рецимо), клања се делу руку својих и самоубилачки се преноси свом идолу као жртва. Лепота је данас сврха уметничког стварања, тачно је да се она мења од школе до школе, од моде до моде, сва је у пролазностима и привременостима. Резултат пролазних идеала. Она иде са човечјим правим животом, белешка је тог пакленог живовања, иако је у раскорак са нормалношћу. Сликаство је данас највећи чудак међу уметностима, и баш као чудак преће прозрети језгру суштине и откриће тајну икониичне лепоте. Изгледа да је савремени сликар-стваралац најчешће животом наприжени и мучком расцепљени човек, погружени чудак у тмину змијарника својих сумњи, опијен отровима својих тражења. Од тога не треба правити

психозу. Наш век-век голог естетизма, из неког страха ћути о лепоти, опире се јединствености лепог, истинитог и доброг, опире се икони. Одбацивање садржајног и дидактичног јавља се као противстав нељудској стварности. Уметник-стваралац бежи из баналне стварности у бесадржајно, у апстрактно, као отцепљени део јединствености икониичне лепоте, истине и љубави. Чувајмо се узвишеног стила, јер је произвор баналности! Слика-стваралац се гаси пред сваком директивом.

„Уметности се не могу прописивати циљеви или симпатије”, каже Достоевски. Резултат притиска, ограничавање циљевима и законима увек је полууметност, кич. Ово време сликарство је трагање за религијом, лутање у несвесном боготражењу, и најближе је да из адских понора сумњи открије већ откривену тајну, убедљиво најјачем савременом београдском сликару ЛЕОНИДУ ШЕЈКИ, који овако исповеда своје „вјерују“:

„Постоји једна истина вечита и неумишљива, човек не може да постоји без Бога, јер је он суштина његове егзистенције. И ако одбаци правог Бога, он измишља лажне... Ако Бог не постоји у нама, онда га не можемо сазнати, ако постоји и у нама, постоји и ван нас”. (Л. Ш. Трактат о сликарству). Овај диван човек и даровити сликар, прерано похорен смрћу, није досегао да уочи свеобухватност лепоте у икони. Онима из његове „Медиале” који су наслутили тај „Аријаднин конац” за сликарство, то није пошло за руком, јер су отпловили у несадржајно декоратерство.

Погрешно је супротстављати уметност модерне слике уметности фреске и иконе, јер се оне гасе разликују. Само на једном, делимице заједничком пољу, пољу лепоте, мо-

гу се одредити додирне тачке. Схва-тања иконичне лепоте су обухватни-ја од модерно уметничког поимања. У сликарству се поређењем обично грешу. Може ли се упоредити Мо-нализа и Владимирска Богородица? Сачувај Боже! Ренесанса и хриш-ћански иконопис два су дубоко ра-зличита света. Жеравичном страхо-вању над отвореним лешом рене-сансе нема озбиљнијих разлога. По-

зивати рањено и начето уметничко сликарство у саображење са иконом је утопија, али остаје да се њоме могу решити кризе нашег сликар-ства.

Достојевски би саветовао сликари-ма-ствараоцима: „Уздигните се ду-хом и формулишите ваш идеал”, до-дајући, „Поштујте живот”.

Б. Душановић - Бурица